

BOMEN OVER BOMEN

Al sinds mensenheugenis nemen bomen een belangrijke plaats in in het leven van mensen. Uit vrijwel alle beschavingen uit de oudheid zijn heilige bomen bekend, die een cultische betekenis en functie hadden en als symbool golden voor onsterfelijkheid en allesomvattende draagkracht. De religieus-mythische verschijningsvorm van de boom is terug te voeren tot twee oersymbolen: de wereldboom en de levensboom.

Symbool van onuitputtelijke levenskracht

Alleenstaande bomen zijn markante punten in het landschap: ze functioneren als oriëntatiepunten voor de reiziger. Bomen bieden beschutting en voedsel voor de vogels en andere dieren. De boom overtreft in leeftijd, hoogte en omvang de mens die zich hierdoor van zijn nietigheid bewust wordt. Aan de voet van boomstammen zijn generaties lang verhalen verteld en doorgegeven. Stambomen brengen op overzichtelijke wijze generaties mensen "in beeld". Vanwege de seizoenenlange telkens weer terugkerende levenskracht is de boom het symbool voor de overwinning op de dood en het eeuwige leven. Altijd groene bomen zoals de spar, den en taxus zijn bij uitstek het symbool van onuitputtelijke levenskracht. Takken van palm en olijf zijn traditionele tekenen van overwinning en vrede.

Bomen bieden ook beschutting tegen de verzengende hitte van de zon of de koude van de nacht en wijzen op water in de onmiddellijke nabijheid; zijn vruchten en stam dienen mens en dier tot voedsel en bouw materiaal om in te wonen en werken, uit de schors worden stoffen gewonnen die hun toepassing vinden in het dagelijks leven.

In sprookjes en legenden zien we mensen geboren worden uit en veranderd in planten of bomen, en dienen ze als woonplaats voor elfen en kabouters.

In andere mythische vertellingen leeft de ziel van mensen verder als boom. Zo blijft in het sprookje van de jeneverbesboom de moeder die daaronder begraven ligt, verbonden met haar vermoorde kind, zodat aan dit kind door de kracht van de boom nieuw leven als uit de moederschoot geschonken wordt. De hazelaar die Assepoester op het graf van haar moeder plant, groeit uit tot een boom, die haar rijkelijk beloont en geluk brengt.

Bomen hebben niet zelden een heilzame of magische kracht in zich. Keltische priesters ontleenden hun naam ("druïden") aan de eik ("drys"); en wie vertrouwd is met Asterix-albums weet welke dramatische uitwerking de beruchte toverdrank van de maretakken op de Romeinse legioenen had!

Religieuze betekenis

Juist vanwege deze veelzijdigheid van functies hebben bomen van oudsher religieuze betekenis gehad. Zo speelde de eik in de indo-germaanse cultuur en streken rond de Middellandse Zee een belangrijke religieuze rol, maar ook in Japan werd en wordt nog grote symbolische waarde aan deze boom toegekend. De Sumerische (natuur)god Doemoezi werd als levensboom vereerd. Bekend is ook de afbeelding van de Egyptische godin Hathor, die in de gedaante van een boom eten en drinken aan de overledene aanreikte. In de Grieks-Romeinse religie is de eik speciaal toegewijd aan de hoogste godheid. Het is dan ook niet toevallig dat eiken in oude mythen en sagen opvallend vaak door de bliksem worden getroffen: bliksem en donder waren immers de machtsmiddelen van Jupiter en Zeus. Het beroemdste heiligdom in de Grieks-Romeinse oudheid was daarom ook het eikebos van Zeus bij Dodona (in Epirus), waarin de godheid Zeus zich in het ruisen en ritselen van de bladeren openbaarde. Deze oudste orakelplaats van de Grieken heeft zijn wortels in een nog veel oudere vruchtbaarheidscultus (3000 v. Chr.). Zo smolten in Dodona de cultus rond de godin van de aarde (Gaia) en de boomcultus in elkaar.

Maar ook zonder een directe band met het goddelijke was de boom in de oudheid een symbool van

het leven: wie zich aan een boom vergrijpt, bedreigt de wortels waarmee het leven zich voedt. Daarom was het in de Babylonische cultuur streng verboden schade toe te brengen aan bomen en stonden er fikse straffen op het vellen ervan; en in het Oude Testament werd het volk van Israël uitdrukkelijk verboden in een oorlog vruchtbomen te vernietigen (Deuteronomium 20, 19). Over "kappen met kappen" gesproken...!

In het oude Palestina neemt de eik een bijzondere plaats in; hij heeft daar met name de betekenis van de verbonds-boom: de hardheid van eikehout staat niet alleen symbolisch voor onsterfelijkheid, maar zijn ook de stille getuigen van eeuwige beloften en verbondssluitingen. In het heiligdom van Baal-Berith stonden - bij Sichem - heilige eiken; en Jahwe openbaarde zich in de eik van Mamre bij Hebron (Genesis 18, 1).

Ook elders in het Oude Testament is veelvuldig sprake van bomen die een symbolische betekenis hebben. Jahwe vergelijkt zichzelf in Hosea 14, 9 met de kracht en vruchtbaarheid van de altijd groene cypres. De rechtvaardige mens die zich aan Jahwe's geboden houdt, wordt in Psalm 92, 13-16 vergeleken met een groene en frisse palmboom; en in Psalm 1 heet "gelukkig de man, die niet treedt in het overleg van de bozen...Als een boom is hij, wortelend waar water stroomt, die vrucht draagt in het seizoen, zijn gebladerte zal niet verdorren". Steeds opnieuw wordt de rechtvaardige en godsvruchtige mens vergeleken met een boom (Jeremia 17, 8; Jesaja 61, 3). In het Hooglied zingt de bruid: "Als een appelboom tussen de bomen in het woud is mijn beminde onder de jongemannen"... (Hooglied 2, 3). In Daniël 4, 7-24 speelt het oeroude beeld van de wereldboom een rol bij koning Nebukadnessar die in Babel droomde van een wereldrijk. En in het boek Job is de boom het symbool van moed, hoop en uithoudingsvermogen: "Voor een boom is er hoop; zelfs omgehouden kan hij nog uitbotten, opnieuw in bladeren schieten" (Job 14, 7 vv). Sommige bomen (zoals bijvoorbeeld de terebinten bij Betel, Jabes en Ofra of de tamarisken van Berseba en Gibeon) waren zo bekend, dat alleen al het noemen ervan voldoende was om de plaats van samenkomst aan te duiden.

In het Nieuwe Testament wordt vaak het beeld van de boom en zijn vruchten gebruikt om het onderscheid tussen goed en kwaad aan te duiden (vgl. bv. Matteüs 12, 33). In de parabel van het mosterdzaadje vergelijkt Jezus het Rijk Gods met een boom (Matteüs 13, 31 vv) en zichzelf met een wijnstok (Johannes 15, 1 vv). Vruchtbare en onvruchtbare bomen zinspelen op goede en slechte mensen; vgl. de gelijkenis van de onvruchtbare vijgeboom (Lucas 13, 6-9) of "Elke boom die geen goede vruchten draagt, wordt omgekapt en in het vuur geworpen" (Matteüs 3, 10).

Wereldboom

Het archetype van de wereldboom treffen we in vrijwel alle culturen in een of andere vorm aan. Het motief van de wereldboom is het duidelijkst aanwezig bij de noordelijke en Amerikaanse herdersvolkeren, dat van de levensboom is eerder terug te vinden bij volkeren op het zuidelijk halfrond.

De imposante, uit de diepte van de aarde oprijzende boom is het symbool voor het behoud van de schepping en voor alles wat te maken heeft met de binnenkant van de werkelijkheid: geen dode materie, maar levend organisme is de basis en het fundament van alles. De wereldboom staat voor continuïteit en stabiliteit van het leven.

Typerend voor de wereldboom is, dat hij niet zomaar ergens groeit, maar in het centrum van de wereld staat. Hij heeft een door God geschapen "dragende" functie, en vormt de verbinding tussen onderwereld, hemel en aarde. In de machtige boom, die zich vanuit de diepte van de aarde verheft, woont de mens zoals een vogel zich nestelt in de takken en bladeren van een boom.

Van de Sjamanen (voorgangers in o.a. Australische en Siberische religieuze culturen) zijn rituelen bekend, waarbij dezen in trance hemelwaarts opstijgen via een boom, waarvan in de stam negen

inkepingen (symbolisch voor de negen hemelen) zijn gemaakt. Jacob's droom over de engelenladder die op de aarde stond en waarvan de top tot in de hemel reikte (Genesis 28, 10 vv) vertoont duidelijk verwantschap met de idee van de boom als wereldas (axis mundi). Een voorbeeld van de wereldboom is de door de Germanen vereerde heilige boom Irminsul ("de alles dragende zuil"). Een ander voorbeeld is de Germaanse boom Yggdrasil (zie verderop in dit artikel). De lindebomen die vroeger in het centrum van een dorp stonden (of - ook nu nog - in een stad: vgl. de Tilburgse lindeboom) kunnen eveneens worden gezien als een afspiegeling van de wereldboom; evenals de boom, die door bouwvakkers op het dak van een huis dat zijn hoogste punt bereikt heeft, geplaatst wordt (de vlag voor het pannebier is daarvan zonder twijfel een afgeleide vorm!). Ook herinnert de meiboom die in het begin van de lente op een centrale plaats in stad of dorp wordt opgericht aan de idee van de wereldboom. In de bouwstijl van verafgelegen zuidzee-culturen worden de dragende balken van een huis nog steeds gezien als de belangrijkste elementen voor de stabiliteit: de centrale paal geldt als heilig, wordt dan ook feestelijk ingewijd en voorzien van kunstig houtsnijwerk om de goden gunstig te stemmen. De Griekse Ionische zuilengalerijen met hun formidabele draagkracht kunnen worden verklaard vanuit het motief van de wereldboom; deze gestileerde dadelpalmbomen vinden hun oervorm in het Assyrië van de eerste eeuw. Nog andere voorbeelden in dit verband zijn de Duitse "Rolandszuilen", die sinds 1241 her en der werden opgericht. In deze zuilen weerspiegelt zich niet alleen de oude idee van de dragende kracht van de wereldboom, maar ook het "ordenende" karakter ervan: volgens oude legenden kwamen de goden dagelijks aan de voet van de Yggdrasil bijeen om recht te spreken. De wereldboom komen we - in gekerstende vorm - ook tegen in de christelijke traditie: het kruis van Jezus Christus, waarin de symboliek van zowel de wereld- als de levensboom ineengesmolten zijn. Een christelijke legende verhaalt, hoe uit het hout van de boom van kennis van goed en kwaad Jezus' kruis gemaakt zou zijn. Van hieruit is het nog maar een kleine stap naar de palmpaas en om de kruisen op hoge bergtoppen te interpreteren als dragende krachten van de wereld.

Een bijzondere variant van de wereldboom vindt men terug in het indische denken: het beeld van de omgekeerde boom. In de hindoeïstische Katha-Upanisad en Bhagavad-Gita is sprake van een boom, waarvan de wortels naar boven wijzen, en de takken en bladeren naar beneden: de vijgeboom *Acvatha* (*ficus religiosa*) die met zijn drie hoofdwortels de drieëenheid van het boeddisme (Brahman, Visnu en Shiva) symboliseert, en waarvan de vele vertakkingen de uiteindelijke eenheid van het goddelijke willen uitdrukken. Ook in de joodse Kabbala (middeleeuwse mystieke leer) worden mens, God en de wereld met elkaar verbonden middels het beeld van een omgekeerde boom, de Sefiroth. Uiteraard worden aan de wereldboom ook heilzame krachten toegekend: hij is niet alleen de grond van alles wat bestaat, maar geeft de mens ook de mogelijkheid om verlost te worden van ellende en misère. Tot op de dag van vandaag kennen we daarvan nog voorbeelden, zoals de "Heilige Eik" in het Brabantse Oirschot en de bekende "koorts- of lapjesboom" bij de St. Walrick-kapel in het natuurgebied van de Hatertse vennen bij Nijmegen (waarin lapjes die aan het zieke lichaam zijn "aangestroken" worden gehangen). Mogelijk kan hier zelfs een verband gezien worden met de cultische offers die men in vroeger tijden aan heilige bomen bracht. Helaas zijn in de loop der tijden onder invloed van het christendom veel "heilige bomen" gevloerd. Karel de Grote liet in 772 de Germaanse Irminsul vernietigen, om op ondubbelzinnige wijze de superioriteit van het christelijk geloof als voorbeeld te stellen. Een andere Germaanse boom, de eik van Donar, werd door Bonifatius in 723 bij Geismar geveld; met het hout ervan werd een kapel gebouwd en toegewijd aan de heilige Petrus. En de Romeinse keizer Theodosius I liet al enige eeuwen daarvoor (in 392) het heiligdom in Dodona sluiten en verwoesten.

Levensboom

De levensboom staat symbolisch voor de onuitputtelijke levenskracht en overwinning op de dood. Hij is het centrum van het zich steeds weer vernieuwende leven. Aan zijn takken groeien smakelijke vruchten, die de mens onsterfelijk maken wanneer hij ervan eet. Bij de Semang-pygmeëën uit Maleisië is de boom het centrale beeld van de doodsmythe. Om deze boom te bereiken moet de mens eerst sterven. Na een lange reis van de ziel bereikt hij na veel ontberingen en gevaren de mapic-boom, waaraan zachte volle borsten groeien. Wanneer de ziel zich genesteld op de warme takken en zich heeft volgedronken, voelt hij zich weer jong worden en wordt op zekere dag opnieuw geboren. De plaats waar de boom groeit duidt niet alleen op de aanwezigheid van water zonder meer, maar op het levengevend water dat in grote stromen uitvloeit over de aarde. Zo rijst volgens de Tibetaans-boeddhistische traditie de levensboom Zambu op uit het Marvo-meer, dat zelf weer de bron vormt van vier grote rivieren, die na zeven bochten weer terugstromen in het meer. Een soortgelijke voorstelling is ook terug te vinden in de Openbaring van Johannes: "En voor de troon was als een glazen zee, kristal gelijk. En midden in de troon en rondom de troon waren vier dieren, vol ogen van voren en van achteren" (Openbaring 4, 6). De Openbaring van Johannes eindigt met het visioen van het hemelse Jeruzalem, waar de levensboom een centrale plaats inneemt: "Toen toonde mij de engel de rivier met het water des levens, helder als kristal, die ontwelde aan de troon van God en van het Lam. Zij liep midden door de straat van de stad, en op haar oevers, aan weerszijden, stond het geboomte des levens, dat twaalfmaal vrucht draagt, elke maand eens" (Openbaring 22, 1-2). Aan de symboliek van het levengevende meer herinnert ook een scène met een lotusblad in de oud-indische mythologie over Brahman, waarin Prajapati als de god van de schepping afgebeeld wordt. Ook in veel andere hindoeïstische en Egyptische mythen is de lotusbloem het oersymbool van alle leven.

Paradijsverhalen

In de oude Mesopotamische cultuur was het gebruikelijk om heiligdommen op te richten in schitterend aangelegde tuinen. En hoewel het verband tussen deze cultuur en oud-testamentische geschriften tot nu toe nooit overtuigend is aangetoond (vgl. de "Bijbel-Babel-discussie), mag desondanks toch worden aangenomen dat de idee van een paradijselijke tuin toch dezelfde wortels heeft. De tuin (park, lusthof) van Eden, waarin Jahwe de boom van kennis van goed en kwaad plaatste, voert ongetwijfeld terug tot gemeenschappelijke traditiestromen.

Het motief van een paradijselijke tuin, waarin aan een bijzondere boom de "levensvruchten" hangen, vinden we niet alleen in het oud-testamentische Genesis-verhaal. Ook de Griekse mythologie maakt melding van een tuin, waarin een appelboom staat die gouden vruchten draagt: een huwelijksgeschenk van Gaia (de godin van de aarde) aan Zeus' gemalin Hera. Wie van deze appels at, zou - volgens de overlevering - eeuwig jong blijven. Ook in de Germaanse mythologie wordt verteld over de Yggdrasil: een reusachtige es, overdekt met dauw, altijd groen, groeiend boven de bronnen van Urd (een van de drie Nornen, de Germaanse noodlotszusters). In de omgeving van deze boom ontspringt de heilige bron Mimir, waarin de god Odin een van zijn twee ogen verborgen hield. Met het daaruit opborrelende water besprenkelen de Nornen iedere dag deze levensboom, om hem eeuwige jeugd en blijvende kracht te geven.

Het motief van de levensboom en paradijs tuin is dus in veel culturen en godsdiensten aanwezig. Ook in de islam heeft het zijn sporen nagelaten; voorbeelden daarvan zijn o.a. de kunstige aangelegde tuinen met talloze heilige bronnen zoals in Granada. Maar ook in het shintoïsme en de daarop geïnspireerde Japanse tuinarchitectuur is het motief aanwezig. De Japanse tuin symboliseert de natuurlijke levensordening, waarbinnen de mens zijn plaats moet proberen te vinden.

De beschrijving van een belangrijk symbool in de joodse godsdienst - de zevenarmige kandelaar, vgl. Exodus 25, 31-40 - roept het beeld op van een bloeiende boom; deze menorah wordt wel eens gezien

als een afspiegeling van de levensboom uit de oude Mesopotamische cultuur. De idee van de lichtdragende boom (kerstbomen!) is terug te vinden in de vormen van Chanoekka-kandelaars en -lampen (Chanoekka = Lichtfeest van de Joden, als herinnering aan de herovering en herinwijding van de tempel in Jeruzalem in 165 v. Chr.).

In alle mythische verhalen over de levensboom geldt, dat de vruchten van onsterfelijkheid niet of slechts met gevaar van eigen leven te bemachtigen zijn. De tuin is vrijwel altijd moeilijk toegankelijk en de levensboom zelf wordt zwaar bewaakt door monsterlijke dieren of mythologische wezens. Alleen halfgoden of helden slagen erin het avontuur te overleven. En zelfs als het al lukt de gouden appel te bemachtigen, dan nóg volgt onverbiddelijk de teruggave ervan: daarvoor waakte Pallas Athene in de tuin van de Hesperiden, of de afschuwwekkende draak Nidhögge aan de voet van de Yggdrasil. In geen enkele mythe wordt de mens dus onsterfelijkheid gegund. Ook in het oud-testamentische scheppingsverhaal is dit motief nog duidelijk zichtbaar: Jahwe verdrijft de mens na het eten van de boom van kennis van goed en kwaad definitief uit het paradijs en stelt een engel met een vlammend zwaard aan om te verhinderen dat de mens zich nog eens aan de levensboom vergrijpt.

Bedreigd bestaan

In onze geïndustrialiseerde en verstedelijkte samenleving is het slecht toeven voor de levens- en wereldboom.

Kinderen in grote stadsagglomeraties, onder de rook van verstikkende industriegebieden en temidden van betonnen woonblokken, hebben nauwelijks meer weet van wat boompje-klimmen is, kunnen geen hutten bouwen in bomen, laat staan dat ze heimelijk kunnen smullen van de kersen uit de tuin van de buurman.

Niet alleen dreigt het tropisch regenwoud te bezwijken onder de ondraaglijke last van de voortdurende uitstoting van chemische afvalstoffen en de onbegrensde behoeften van de industrie, ook elders vallen grote stukken bos ten prooi aan erosie tengevolge van de ongebreidelde expansiedrang van onze consumptiemaatschappij.

Laten we zuinig zijn op onze bomen...anders overleven we het niet.

LITERATUUR

Dit artikel is grotendeels gebaseerd op:

Hermann Kirchhoff (Hrsg), Ursymbole und ihre Bedeutung für die religiöse Erziehung, Kösel, München, 1982, S. 61-85.

Gerhold Becker, Die Ursymbole in den Religionen, Styria, Graz-Wien-Köln, 1987, S. 164-187.

De boom. Project van de Projectgroep Interreligieuze Dialoog (PID), Amsterdam, 1990 (met name de inleiding).

Lies Dalemans/Cor Sinnema, Schooljaarkalender 1990-1991, Gooi en Sticht, Hilversum, 1990.

B. Reicke-L. Rost, Bijbels-historisch woordenboek, Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1969 (Aula 391), lemma "boom" 279-280 (M.A.Beek).

Woordenboek van bijbelse beelden en symbolen, KBS, Boxtel, 1975.

A. Bertholet en H. Freiherr von Campenhausen, Van Goor's Encyclopedisch Woordenboek der Godsdiensten, Den Haag, 1970.

A. Eliot, Mythen van de mensheid, Kosmos, Amsterdam, 1977.

ONDERSCHRIFTEN BIJ DE ILLUSTRATIES

Vloermozaïek uit het slot Hisjam, een Omajjadenpaleis bij Jericho. De Omajjaden hebben zich vooral onderscheiden door kunstzinnige prestaties en creaties op architectonisch gebied.

(bron: G. Mandel Sugana, Mohammed, Geïllustreerde Pers, Amsterdam, 1970, blz. 46).

Mohammed met de engel Gabriël op zijn nachtelijke reis naar het paradijs (Turks miniatuur).

(bron: G. Mandel Sugana, Mohammed, Geïllustreerde Pers, Amsterdam, 1970, blz. 60).

Middeleeuwse houtsnede (± 1485), waarop Christus wordt voorgesteld als een levensboom. Uit het kruishout ontwikkelen zich nieuwe takken, waarin vogels beschutting vinden. In de doornenkroon nestelt de onsterfelijke phoenix. Volgens de Griekse en Romeinse mythologie bouwt deze vogel na een lang leven een nest in een hoge boom om daar op zijn dood te wachten. Zonnestralen zetten het nest in vuur en vlam, en nadat er gedurende drie nachten dauw op de asresten is gevallen, kruipt er een worm uit die in een ei verandert waaruit vervolgens een jonge phoenix oprijst. In deze houtsnede worden dus mythische en christelijke motieven geïntegreerd.

(bron: W. Kettler, Baustein Verwandlung, in Betz/Becker/Kettler (Hrsg), Religiöse Elemente in der Vorschulerziehung (München, 1973, S. 163), geciteerd in H. Kirchhoff (Hrsg), Ursymbole und ihre Bedeutung für die religiöse Erziehung, Kösel, München, 1982, S. 73-74.

Ik moet
terug

een takje van de levensboom

planten

overal

waar

mensen

zijn

die

smeken

om

tekens

van leven en hoop

(bron: Omer Giellet, Eindelooos; Poëzie in hout en fotografie rond een Paasboom te Eindhoven-Woensel, Eindhoven, 1986).

"En Jahwe God zei: 'Nu de mens in de kennis van goed en kwaad als een van Ons is geworden, wil ik voorkomen dat hij nog plukt van de boom van het leven; door daarvan te eten, zou hij eeuwig moeten blijven leven!' ... Hij verjoeg dus de mens uit de tuin, en aan de oostkant van de tuin van Eden plaatste

Hij de kerubs en de vlam van het wentelend zwaard, om de weg naar de boom van het leven te bewaken" (Genesis 3, 22;24).

"Doordrongen van het wonder van de mysterieuze groei van de boom, heeft het godsdienstig natuurgevoel in de levensboom steeds de drager van alle leven gezien en hem in verband gebracht met het leven van de enkeling (planten van een boom bij de geboorte) en hem tot drager van de vruchten van onsterfelijkheid gemaakt (vgl. Genesis 3, 22 en Openbaring 2, 7). Als paradijsboom waarborgt hij niet alleen het leven van mensen, maar draagt de wereldboom de gehele wereld; een christelijke interpretatie hiervan is het kruis(hout) van Christus".

(bron: A. Bertholet en H. Freiherr von Campenhausen, Van Goor's Encyclopedisch Woordenboek der Godsdiensten, Den Haag, 1970, blz. 254).

De Haïtiaanse kunstenaar Jacques Chéry schilderde de bijbelse wereld, zoals zij verstaan wordt door zijn landgenoten. Het hoofdmotief van deze "hongerdoek" (middendetail) is de kruisboom. Een zwarte messias, vastgenageld aan een rijk vruchtendragende boom. Een ineenvlechting van twee bijbelse motieven: de boom des levens en het heilbrengende kruis uit het lijdensverhaal.

Boom der Verlichting (de Bodhi-boom), waaronder Siddharta tot Boeddha werd. De oorspronkelijke boom, in Bodh Gaya aanbeden, verdorde in 1879, maar een van de takken werd overgeplant en er groeide een nieuwe boom uit. Andere takken zijn in Sri Lanka en Sarnath geplant. 2500 Jaar oud is hij de oudste en voortdurend geregistreerde boom ter wereld.

(bron: G. Mandel Sugana, Boeddha, Geïllustreerde Pers, Amsterdam, 1971, blz. 23).

De evangelist Matteüs beschrijft in het eerste hoofdstuk van zijn evangelie een stamboom, die begint bij Jesse, de vader van David. Op een van de glas-in-lood-ramen in de beroemde kathedraal van Chartres is deze "boom van Jesse" uitgebeeld. Een bloeiende boom schiet op uit het lichaam van Jesse. De takken van de boom stellen de voorvaderen van Jezus (bovenaan) voor. Het raam werd tussen 1140 en 1150 vervaardigd en gered uit de brand van 1194.

Ook in het Duitse Xanten is nog een prachtig voorbeeld van zo'n Jesse-boom (houtsnijwerk) te vinden. (bron: C. Sinnema, Ik zal er zijn, Gooi en Sticht, Hilversum, 1990, blz. 31).

Levensboom en bok. Goud- en zilversmeedkunst uit een koningsgraf van het Ur der Chaldeeën, thans in het Brits Museum.

(bron: A. Bertholet en H. Freiherr von Campenhausen, Van Goor's Encyclopedisch Woordenboek der Godsdiensten, Den Haag, 1970, blz. 254).

"Yggdrasil", "paard van Ygg (Odin)", is de naam van de wereldboom uit de Germaanse mythologie. Het is een reuzenes, bevochtigd door de glinsterende dauw. Daarvandaan komt de dauw die in de dalen valt. Zijn loof is altijd groen, hij staat boven de bronnen van de Urd (een van de Nornen, drie Germaanse noodlotszusters of "schikgodinnen"). Drie wortels breiden zich naar drie richtingen uit: de ene put uit de drievoudige fontein die de bron van alle leven is; aan de tweede zitten de Nornen die de levensdraad spinnen, de derde wortel wordt gevoed door de wijsheidsbron waarover de reus Mimir waakt. Slangen knagen voortdurend aan hem (zie ook de afbeelding van het vloermozaïek op blz. ..),

maar hij bestaat tot het einde der wereld. Bovenin de boom waken de haan, de (tweekoppige) adelaar en twee havikken. Ratatosk heet het eekhoortje dat langs de Yggdrasil afdalend de woorden van de adelaar van boven naar beneden moet brengen om ze Nidhöggr, een draak die de boom moet bewaken, beneden te melden. De geit Heidrun, die Odin's krijgers melk geeft, voedt zich met de bladeren van de boom.

(bron: A. Bertholet en H. Freiherr von Campenhausen, Van Goor's Encyclopedisch Woordenboek der Godsdiensten, Den Haag, 1970, blz. 455; afbeelding uit: Fr. König, Der Glaube der Menschen, Herder, Freiburg-Basel/Wien, 1985, S. 136. Zie ook: A. Eliot, Mythen van de mensheid, Kosmos, Amsterdam, 1977).

"Een twijg ontspruit aan de stronk van Jesse, een scheut bloeit op uit zijn wortel" (Jesaja 11, 1).

Chanoekkalamp, 19e eeuw.

(bron: A. Bertholet en H. Freiherr von Campenhausen, Van Goor's Encyclopedisch Woordenboek der Godsdiensten, Den Haag, 1970, blz. 86).

Twee volksprenten over zonde en bekering. De ene prent, "Zinnebeeld van een Natuurlijk Mensch" toont de boom van het ongeloof, met de slang van het paradijs opgerold in de takken, waarvan de symbolische betekenis aangegeven is. In de verder bladerloze boom een groot aantal boze vruchten. Rechts boven de bliksem van de hemelse toorn, aan de wortels de duivel, die de boom besproeit en de dood die hem gaat omhakken, terwijl de engel vlucht. De tegenhanger vertoont het "Zinnebeeld van een Christen"; de goede boom wortelt op het geloof in de grond van de bekering. Rechts besproeit een engel de boom, links weert een andere engel de duivel af. In deze boom en een paar in de nabijheid vele goede vruchten, die zich in een dicht bladerdek vertonen; het geheel onder de hemel van de genade.

(bron: C. Mönnich en M. v. d. Plas, Het woord in beeld, Ten Have, Baarn, 1977, blz. 147-149).

De Boeddha, gezeten onder de Bodhiboom (de boom der Verlichting), wordt meedogenloos bestookt door de duivels van Mara (de Boze), die hem van zijn vaste voornemen probeert af te brengen.

(bron: A. Eliot, Mythen van de mensheid, Kosmos, Amsterdam, 1977).

Op een Etruskische vaas is de mens afgebeeld tussen de levensboom en de doodsboom: van elke boom houdt hij een takje vast; symbool van zijn plaats tussen eeuwig leven en vergankelijkheid in.

(bron: A. Eliot, Mythen van de mensheid, Kosmos, Amsterdam, 1977).

"The tree of soul" (zieleboom): geworteld in wil en geest reikt deze boom vanuit de duisternis naar het (goddelijk) licht. Afbeelding uit het midden van de zeventiende eeuw.

(bron: A. Eliot, Mythen van de mensheid, Kosmos, Amsterdam, 1977).

De boom is een van de sterkste symbolen van steeds weer terugkerende vruchtbaarheid. In een

Griekse mythe wordt verteld van de wonderlijke geboorte van Adonis (god van de plantengroei), zoon van koning Kyneras en zijn dochter Smyrna, die werd veranderd in een mirreboom, waaruit negen maanden later Adonis werd geboren. Hetzelfde idee is terug te vinden in een Mixteekse mythe, waarin uit een gespleten boomstam het eerste mensenpaar wordt geboren.
(bron:A. Eliot, Mythen van de mensheid, Kosmos, Amsterdam, 1977).